

MARIA ÀNGELS ANGLADA, «DONA DE LLETRES»

FRANCESC FOGUET

Universitat Autònoma de Barcelona

Maria Àngels Anglada és una de les escriptores més sòlides de la literatura catalana contemporània. Novella, poesia, assaig, narrativa, traducció, crítica literària, articulisme d'opinió són les facetes d'un corpus que, com més el coneixem, més redimensiona la vàlua de l'escriptora i li confereix la categoria de «dona de lletres» en el sentit més genuí del terme. Una de les vessants d'Anglada que, fins fa poc, havia quedat més oculta és la col·laboració en nombroses publicacions periòdiques i diaris catalans com a articulista d'opinió i, també, com a crítica literària. En tots dos àmbits, Anglada demostra un *savoir faire* que és inseparable de la seva condició d'escriptora i de l'extraordinària coherència que té el conjunt de la seva obra de creació. De fet, les connexions entre l'*opus* periodístic i el narratiu o poètic són notables i contribueixen a arrodonir plenament el *sentit* del compromís moral, cívic i literari de l'escriptora.

Durant els anys vuitanta i noranta del segle xx, en les seves col·laboracions a la premsa (*El 9 Nou*, *El Punt* i *Avui*, sobretot), Anglada va abordar temes d'actualitat política i cultural molt variada i ho va fer sense deixar de ser «una poeta» que opina, a *consciència*, sobre una actualitat que, mirada amb el bagatge clàssic, pren un calibre diferent, en virtut del qual les lliçons universals dels temps antics enllacen amb les problemàtiques contemporànies. Anglada no es limita a comentar l'actualitat, sinó que tracta les notícies amb una profunditat conceptual i formal que esdevé insòlita en el periodisme d'avui. Talment els replecs de la seva obra de creació, els articles angladians denoten un esplèndid sediment de lectures i de referents culturals que, gairebé de manera imperceptible, s'insinuen en cada línia o en cada comparació. De les convulsions del seu temps —que encara és el nostre—, Anglada sabia entreveure'n, des del seu humanisme militant, la fondària ètica que contenien, perquè servís de matèria de reflexió per al present.

Una posició intel·lectual

El compromís de Maria Àngels Anglada és el d'una escriptora, d'una poeta, que té una percepció diàfana de les limitacions del seu país i aspira a eixamplar-ne la llibertat, a millorar-ne la cultura, a preservar-ne el medi i a fer-li guanyar drets socials. En part, la mateixa Anglada explicà aquesta manera d'esguar-

dar el present amb ulls de poeta en l'article «Vella actualitat», en el qual cita-va alguns poemes de Kavafis per demostrar que temes com ara els escàndols polítics, la venalitat o la corrupció es troben ja en els llibres dels poetes, i per recordar que «renunciar a llegir els poetes equival a tallar amb una part important de la memòria històrica i de la visió més matisada i raonada de la realitat d'ara mateix».¹

Anglada tenia molt clar quin era el paper que havia d'assumir l'escriptor o l'escriptora en la societat, i els seus articles són una prova ben transparent del compromís intel·lectual que ella mateixa prenia. En una col·laboració que duia per títol «El filòsof Georges Steiner i els errors del menyspreu», Anglada es basà en les declaracions de Steiner —a una llarga entrevista que li féu Bernard Rapp a la segona cadena francesa— per aplaudir la reacció dels intel·lectuals contra el menyspreu del poder envers els pobles (Saddam Hussein assassinant els kurds i els kuwaitians, els EUA bombardejant l'Irak, etcètera) i per avalar també una presa de partit:

Un veritable pensador o un artista, diu Steiner, ha de sortir de mare davant els casos de prepotència. Per això es va alçar i va abandonar una taula rodona; es parlava de la conveniència de tornar a vendre armes a Pol Pot, cap dels qui van massacrar a Cambodja, per desenes de milers, innocents civils, dones i nens, enterrats vius. Steiner s'aixecà d'una revolada i deixà plantats els altres assistents. Ben fet! [...] Els seus mots que em van agradar més van ser els adreçats als envejosos, als crítics que tot ho rebenten, als prepotents: «Els errors creats per l'amor són creatius, els errors del menyspreu són irreparables», paraules que serveixen no només per a les arts, sinó per a la vida i la política.²

Un dels trets distintius de les peces periodístiques angladianes és la capacitat d'expressar les opinions des del respecte al contrari i des de la solidesa dels arguments i de la cultura en què es fonamenten. Els gairebé cinc-cents articles d'opinió que va escriure Anglada abracen temes molt diversos que van des de la defensa de la llengua i la cultura catalanes fins a la constatació dels avenços dels drets de la dona, tot passant per la denúncia de la política centralista de Madrid; la salvaguarda del medi ambient des de posicions ecologistes; la lluita contra les actituds xenòfobes; l'elogi dels processos d'independència dels pobles per fer sentir la seva veu en la constel·lació de les nacions; les tràgiques conseqüències de les dictadures, la guerra o els genocidis; la necessitat de *fer memòria* per evitar la barbàrie; la carrera armamentística dels Estats Units

¹ Maria Àngels ANGLADA, «Vella actualitat», *El 9 Nou*, núm. 1.395 (8-IV-1994), p. 20.

² Maria Àngels ANGLADA, «El filòsof Georges Steiner i els errors del menyspreu», *Diari de Lleida*, núm. 7.648 (17-II-1991), p. 10.

d'Amèrica; el blasme contra la intolerància i el fanatisme; la vindicació de l'alt valor cívic de la cultura, etcètera.

De tots els aspectes de què tracten els articles d'Anglada, destacarem únicament tres eixos temàtics que tenen una càrrega ideològica més gran: 1) la defensa de la identitat catalana, 2) la resistència lingüísticocultural, i 3) la reivindicació d'un lloc per a la dona en la cultura. Aquests tres grans blocs temàtics, que s'entrellacen amb la resta de preocupacions angladianes, ofereixen una «imatge» poc coneguda de l'escriptora com a «intel·lectual», amb tots els ets i uts, com a persona que és capaç de pensar lúcidament la realitat social i cultural que l'envolta i, des d'una serenitat clàssica, d'influir-hi amb la seva opinió. Val a dir que la mostra no és ni representativa del ventall d'interessos angladians, però permet, si més no, de definir més manifestament el compromís d'Anglada com a «dona de lletres» durant els anys vuitanta i noranta.

La defensa de la identitat catalana

Amb motiu del cop d'Estat del 23F de 1981, Anglada adduí a «Qui ens escridassa?» uns poemes del seu admirat Kavafis per comparar la lluita dels troians contra el grec Aquil·les amb la que menaven els catalans per sobreviure en llibertat com a poble.³ A semblança dels troians, quan els catalans havien aconseguit redreçar-se una mica en la defensa de la seva identitat, sortia de sobte un «aquil·les d'opereta» que intentava d'intimidat-los «a grans crits»:

Seran, però, realment, els nostres esforços com els dels troians? No aconseguirem, a poc a poc, de refermar el nostre coratge i de donar la raó a les nostres fidels i justes esperances? L'heroi que intimidà els troians anava revestit amb armes divines i temibles —si hem de creure Homer—, un raig de llum engegador sortia del seu cap i els seus crits eren ajudats pels déus immortals. Només de sentir-los, dotze troians il·lustres van morir de cop, sanglats. I a nosaltres qui ens escridassa?

En veure com han anat les coses des del 23 de febrer, talment sembla que un déu poderós s'amagués darrera el vergonyós crit «¡Todos al suelo!» de Tejero —no pas d'Aquil·les—. Crec que els catalans no ens hem de deixar esglaïar ni pels seus crits ni per les falòrnies de les persones que, tot i tenir accés a un cert grau de poder, ignoren allò que vol dir la paraula *nació*. Anirem fent via malgrat els seus crits vora el fossat.⁴

Entre els articles més contundents d'Anglada, hi ha la seva protesta per l'actitud menyspreadora de l'Estat espanyol en relació amb les particularitats lingüístiques i culturals de les nacions que, si us plau per força, l'integren. La pre-

³ Maria Àngels ANGLADA, «Qui ens escridassa?», *El 9 Nou*, núm. 187 (16-VI-1981), p. 3.

⁴ *Ibid.*

potència del govern central és el tema de l'article «La paciència de Griselda», en què Anglada manlleva la traducció de Bernat Metge del *Griseldis* de Petrarca per fer un símil amb la situació dels catalans:

ens trobem davant d'un altre poderós marit —el govern de l'Estat espanyol— que sembla voler sotmetre també la paciència d'una de les esposes: Catalunya. Comença per petites proves i va creixent la seva importància: harmonització, certes prohibicions, lleis de règim local amenaçadores, etcètera. La nostra nació, però, espero que no adoptarà pas la positura de la pacientíssima i flàvia Griselda. [...]

Perquè, al capdavant, quina fou la recompensa de Griselda? Quan els seus mèrits van ser reconeguts, atesa l'esperança de vida de l'època, ja devia fer la cloca i piu. Cap Valter de torn no pot esperar de nosaltres que ens conformem amb una actitud que ens duria, simplement, a l'autodestrucció com a país, a canvi d'un parell de qualificatius i d'una medalla tronada a un seny que es pot tornar estantís.⁵

Anglada també va ser una de les poques veus que va alçar-se contra el cinisme dels qui negaven la llibertat d'expressió i de pensament i, per raons polítiques, detenien i empresonaven les historiadores Blanca i Eva Serra, en un article intitulat «Vocabula rerum amisimus (Hem perdut els noms de les coses)».⁶ A més de propugnar el dret a ser independentista, com un exercici de llibertat, i de recriminar les detencions de les dues germanes, acusades —el març de 1982— de pertànyer a Terra Lliure, Anglada recordava els mots de l'historiador Salusti per defensar que la tasca dels escriptors era precisament d'«advocar per l'ús autèntic dels nostres mots».⁷ Com en el cas de les germanes Serra, Anglada també posà de manifest el silenci mediàtic sobre les detencions d'independentistes en vigílies dels Jocs Olímpics de 1992 («Al marge de les detencions policiaques») i la injustícia flagrant comesa amb Núria Cadenas, presa com a cap de turc per castigar el fet independentista català («Balances espatllades»)⁸.

En sintonia amb el seu compromís polític, com a dona d'esquerres i independentista, Anglada va protestar enèrgicament per la repressió sistemàtica que el govern central exercia contra la legítima reclamació de les llibertats nacionals dels Països Catalans. En un article que s'intitula «D'on et ve la força, Catalunya, petit país», en què confessava la seva afiliació al moviment de Nacionalistes d'Esquerra, Anglada expressà el seu suport a Jordi Pujol, com a president de la Generalitat de Catalunya, per la querella presentada per la Fiscalia de l'Es-

⁵ Maria Àngels ANGLADA, «La paciència de Griselda», *El 9 Nou*, núm. 193 (10-VII-1981), p. 5.

⁶ Maria Àngels ANGLADA, «Vocabula rerum amisimus (Hem perdut els noms de les coses)», *El 9 Nou*, núm. 264 (16-IV-1982), p. 3.

⁷ *Ibid.*

⁸ Maria Àngels ANGLADA, «Al marge de les detencions policiaques», *El 9 Nou*, núm. 1.243 (21-IX-1992), p. 16, i ídem, «Balances espatllades», *El 9 Nou*, núm. 1.452 (11-XI-1994), p. 22.

tat pel cas Banca Catalana i, a propòsit d'aquest fet, reflexionava sobre l'ambigüitat política de la nació catalana i la indefensió institucional dels catalans:

«Com deien molt bé els autors d'un article publicat a *Els Marges* [es refereix al manifest «Una Nació sense estat, un poble sense llengua?», signat per alguns professors d'aquesta casa], una nació sense estat es troba sempre a frec del risc: el de convertir-se en un poble sense llengua o el de trobar-se sense prou defensa de les seves institucions i dels homes que la representen en un moment donat de la història.»⁹

La resistència lingüística i cultural

En plena coherència amb la seva actitud cívica i el seu compromís polític, Anglada fou partidària de no cedir mai en la defensa de la llengua i la cultura dels Països Catalans per tal d'atènyer la plenitud de drets. En aquest sentit, no s'estigué d'advertir la situació precària del català a l'escola i als mitjans de comunicació. En l'article «El combat per la llengua», de 1978, ironitzà sobre els «minsos acords» que havia aconseguit el president Josep Tarradellas en les seves entrevistes amb Adolfo Suárez, i també criticà que el Ministeri d'Educació i Ciència continués mantenint «una política d'opressió pel que fa al català» i encara no hagués traspasat cap competència a la Generalitat: «La urgència de la qüestió —concloïa— és clara per aquell qui escolta, amb les orelles una mica despertes, com es parla el català entre nosaltres, per al qui veu com s'escriu, per al qui constata com no es llegeix i es fixa en l'agonia de la nostra premsa».¹⁰

Posteriorment, en una altra col·laboració intitulada «Madrid, una sirena?», Anglada remarcà la gran vitalitat cultural dels Països Catalans, malgrat les dificultats econòmiques, en àmbits com ara les arts plàstiques, la música o la literatura.¹¹ Però, recordant l'episodi de l'*Odissea* en què els mariners que navegaven amb Ulisses s'han de tapar les orelles per no llançar-se al mar en sentir cantar les sirenes, advertia de l'inveterat jacobinisme centralista de Madrid i del perill de deixar-se seduir per les sirenes de la progressia espanyola:

Dintre la nostra nau —recordem la cançó de Ventura Gassol— i ben fermats a ella, podem sentir qualsevol veu, però sense renunciar a les nostres. [...] Ens cal saber distingir entre veritable i fals progressisme, entre partidisme i institucions, i, sobretot, no cedir mai en la defensa de la nostra llengua i de la nostra cultura. Perquè els mariners i els pobles que corren darrera el cant de les sirenes acaben ofegats.

⁹ Maria Àngels ANGLADA, «D'on et ve la força, Catalunya, petit país», *El 9 Nou*, núm. 459 (8-VI-1984), p. 19. Cf. Joan A. Argenté, Jordi Castellanos, Manuel Jorba, Joaquim Molas, Josep Murgades, Josep M. Nadal, Enric Sullà, «Una Nació sense estat, un poble sense llengua?», *Els Marges*, núm. 15 (gener de 1979), p. 3-13.

¹⁰ Maria Àngels ANGLADA, «El combat per la llengua», *9 Països*, núm. 66 (23/29-V-1978), p. 2.

¹¹ Maria Àngels ANGLADA, «Madrid, una sirena?», *El 9 Nou*, núm. 311 (12-XI-1982), p. 3.

El centralisme jacobí exercit pel govern espanyol en matèria cultural és un altre dels temes cars en les opinions angladianes. Amb una esmolada ironia, Anglada se'n queixà, en un article intitulat «Dalí, Gala i el centralisme», per defensar el patrimoni cultural amenaçat per l'avidesa de Madrid i, en concret, per la intenció del Ministeri de Cultura de quedar-se amb el llegat dalinià.¹² Anglada comparava aquesta política cultural amb l'exemple edificant d'Itàlia que no tenia cap inconvenient a descentralitzar i diversificar l'activitat artística i cultural arreu del país.

Quan s'assabentà que alguns dels millors quadres de Dalí havien estat traslladats amb traïdoria al Museo Nacional Reina Sofía de Madrid, el maig de 1991, Anglada respongué amb una sèrie d'articles, plens de raó, com el que duu per títol «S'ha consumat l'espoli» en què, contrastant-ho amb la descentralització del patrimoni artístic que practicaven països com ara Grècia i Itàlia, protestava per la cobdícia confiscadora del govern espanyol:

«S'ha demostrat, però, amb la tàctica dels fets consumats, que els governants de l'Estat consideren que Figueres no és estat: si ho fos, per què no deixar-hi els quadres propietat de l'estat per testament? Figueres, doncs, com l'Empordà i Catalunya, no forma part de l'estat si no és a efectes fiscals. Cal suposar que el nou de trinca ministre de Cultura, Solé Tura, català, ha tingut esment de l'operació i, o bé li ha semblat oportuna, o no hi ha pogut fer res. Dues alternatives igualment desoladores.»¹³

Arran del viatge del papa Joan Pau II a l'Estat espanyol, Anglada es dolgué a «Una casa sense sostre» que el català es relegués a una mera concessió folklòrica durant la seva brevíssima estada a Barcelona, en què tothom evità de reconèixer que visitava una nació: «les galtes se'ns envermelleixen —escrivia Anglada— quan [la llengua catalana] és bandejada a la nostra pàtria, si és que no som del nombre incomptable dels botiflers, que coven en el niu d'altres ocells».¹⁴ Anglada entonà en aquest article, en què recordava els mots de Carles Riba sobre la repressió franquista, un dels allegats més contundents a favor de la llengua nacional:

Només podem ser una nació de cara endins, com si aquest mot i allò que significa fos, per a nosaltres, sols un vestit d'estar per casa. De cara enfora, i sobretot per a la caixa dels trons, la disfressa de «regió» és l'única acceptada. Les pàtries i les llengües, sortosament, són tossudes, però no ens en refiem massa. [...]

Des d'ara hem de lluitar per aconseguir que [...] la nostra llengua romanguí viva i amb plenitud de drets: això si és que no volem, en un suïcidi col·lectiu, ofegar-nos com a poble.»

12 Maria Àngels ANGLADA, «Dalí, Gala i el centralisme», *El 9 Nou*, núm. 369 (10-VI-1983), p.3.

13 Maria Àngels ANGLADA, «S'ha consumat l'espoli», *Empordà*, núm. 657 (29-IV-1991), p.13.

14 Maria Àngels ANGLADA, «Una casa sense sostre», *El 9 Nou*, núm. 318 (7-XII-1982), p.3.

La reacció d'Anglada davant de la polèmica «interessada» que suscità la «Llei del català», el 1997, també fou palmària, en un article intitulat «A favor de Babel».¹⁵ Amb ferma resolució, posava de manifest que es volia oblidar l'esforç que s'havia fet perquè la llengua sobrevisqués en els anys més durs de la repressió franquista i que la tímida recuperació de l'ús social del català molestava els qui parlaven i escriuien en espanyol. Tot citant Jesús Tusón, Anglada es mostrava favorable a la torre de Babel, «a favor de la diversitat i la pervivència de les llengües dites pels imperialistes «minoritàries», però també constatava que el català no tenia un estat al darrere i trobava injust i mancat d'ètica que els escriptors en castellà ataquessin «la no nascuda llei del català»:

ells trobaran —assegurava Anglada— valedors i lectors a molts països i, en canvi, si els catalans no defensem el català, ningú, enlloc més —fora de la minúscula Andorra—, no ho farà. Si Barcelona fos París, la capital de la «francofonia», tots ells escriurien en francès, i no reclamarien privilegis: serien, aleshores, apreciats entre els lectors de la llengua de l'estat, com ho són Semprún o Arrabal, posem per cas. A Holanda, tot i que la llengua té el suport de l'estat, estan esverats per l'ús de l'anglès, cada vegada més usual en algunes universitats i departaments. Aquí, a les terres catalanes, per ara és encara el castellà la llengua dominant: als quioscos, a la justícia, a les gestories i en tants indrets. «Una llengua —continua Tusón— romandrà viva si els seus parlants nadius no deixen mai de conrear-la... si hi ha la voluntat comuna, és a dir, política, de fer-la viure per sempre més». Només això és el que intentem.»¹⁶

En nombrosos articles d'opinió, Anglada reportà notícies modèliques en termes culturals, manllevades dels programes de la televisió francesa o dels diaris francesos i italians que llegia amb assiduitat. El nivell assolit, en matèria cultural, en aquest països veïns li servia com a punt de comparació per lamentar, amb arguments i bagatges, les limitacions que posava sistemàticament el govern central a tota llei eixida del Parlament de Catalunya, per minúscula que fos, destinada a promoure la llengua i la cultura pròpies.

La reivindicació d'un lloc per a la dona en la cultura

Anglada fou sensible a la defensa dels drets de la dona, invisibilitzada per la història i per una societat tradicionalment masclista, i no s'estigué de reivindicar la implicació de la dona en la vida cultural. En l'avinentsa d'un homenatge que l'Institut Català de la Dona dedicà a Isabel de Villena, el 1991, per exemple, Anglada destacà, a «Una monja trempada», la tradició de «monges sàvies»

15 Maria Àngels ANGLADA, «A favor de Babel», *El 9 Nou*, núm. 1.705 (6-VI-1997), p.22.

16 *Ibid.*

que hi havia hagut abans i després de Villena i, en contrast amb la literatura misogínia medieval, la defensa que l'autora de *Vida de Crist* feia de les dones.¹⁷

Altament, al voltant de la conferència celebrada a Pequín el 1995, en la qual s'havia arribat a un cert consens favorable als drets de la dona, Anglada desgranà uns apunts històrics, en l'article «Entorn de la Conferència de Xina», per assenyalar els avenços en els drets de la dona i per matisar, en contra de les opinions d'algunes feministes, que les dones gaudien, en l'alta edat mitjana, d'algunes prerrogatives que van perdre en els segles posteriors.¹⁸ Anglada reclamava, com a corollari, que el segle XX continués essent «doble, androgin» i que les resolucions de la Conferència de Pequín no esdevinguessin «paper mullat».

A «Nous llocs per a la dona», en darrer terme, Anglada constata amb goig la presència creixent de dones en les orquestres de música clàssica i en les cobles de sardanes, dos dels àmbits en què la seva participació era tabú, però alhora argüia que aquest fet no era pas cap novetat, ja que suposava en el fons un retorn a les tradicions culturals més antigues com ara la grega, la mesopotàmica i l'egípcia.¹⁹ Els testimonis escrits o visuals d'aquestes cultures demostraven, segons Anglada, el lligam de la dona amb la música, per això era bo que tornés «al món de la música» sense cap mena de restricció per raó de gènere.

Coetaniament a aquest article, Anglada enllestia l'antologia *Les germanes de Safo* (1983), tribut a les dones poetes de l'antiga Grècia, i, poc després, *Sandàlies d'escuma* (1984), una de les seves novel·les més intimistes. La protagonista de *Sandàlies d'escuma* és una dona poeta, Glauc de Quios, que, imaginada a partir d'un nom, projecta una experiència femenina en el cor de l'antiguitat clàssica i, alhora, demostra que «el poder sempre ha tingut un braç llarg i cruel».²⁰ No endebades les memòries de Glauc comencen amb una dedicatòria a la seva filla Cleide, en la qual exposa que escriurà els seus records des de la convicció —manllevada d'uns versos de Safo— que «la cosa més bella del món no és cap munió arrengrada de soldats damunt la terra negrosa, ni un estol de vaixells de guerra, sinó el somriure i el cos d'aquell que estimes [...] l'illa que em bressa, el mar, i tots els qui he estimat amb els llaços de la pietat familiar».²¹ Glauc, dona lliure, no evocarà batalles, expedicions guerreres o cossos joves mutilats, sinó que recordarà els combats amorosos i també les hores més negres passades a Alexandria; no amagarà res en benefici de la veritat, encara que sigui a

17 Maria Àngels ANGLADA, «Una monja trempada», *El 9 Nou*, núm. 1.078 (7-1-1991), p.19.

18 Maria Àngels ANGLADA, «Entorn de la Conferència de Xina», *El 9 Nou*, núm. 1.537 (29-IX-1995), p.22.

19 Maria Àngels ANGLADA, «Nous llocs per a la dona», *El 9 Nou*, núm. 350 (31-III-1983), p.3.

20 Maria Àngels ANGLADA, *Narrativa*, vol. 1, introducció de Carles Miralles, edició i notes d'Eusebi Ayensa (Barcelona: Edicions 62, 2001), p.479.

21 *Ibid*, p.481.

costa de condemnar el llibre a una circulació clandestina, ja que «per a nosaltres, els petits, és terrible la ira dels poderosos».²²

Dir les coses pel seu nom

Al cap de set anys d'escriure articles d'opinió a *El 9 Nou*, una de les seves plataformes més constants, Anglada explicità el seu agraïment als lectors i als directors del setmanari, perquè havien estat respectuosos amb les seves idees i no l'havien censurada mai, encara que tractés temes delicats com l'independentisme o com la poesia, de manera que havia pogut escriure en absoluta llibertat.²³ El corpus d'articles angladians esdevé, comptat i debatut, una extensió gens menyspreable de la seva obra literària —escrita amb una calma i una solvència clàssiques— i, com hem apuntat al començament, constitueix una presa de posició intel·lectual, d'arrel humanística, enfront de qüestions diverses sobre la «vella actualitat».

Molt probablement, en el fil històric de les dones consagrades a la literatura i al periodisme, Anglada és la baula que relliga la contemporaneïtat amb l'eclosió pública de les escriptores republicanes (Carme Montoriol o Anna Murià, posem per cas), la trajectòria de les quals es veié truncada per la desfeta de la guerra i de l'exili. No tan sols perquè s'inscriu en una mateixa tradició cultural, sinó també perquè en recull alguns dels valors i els actualitza d'acord amb el temps que li va tocar de viure. Anglada representa, també, en coherència amb la seva obra literària, un model exemplar d'intel·lectual compromesa amb la seva societat i amb el seu país que, sense fer-ne escarafalls, no renuncià mai a dir les coses pel seu nom.

22 *Ibid*, p.482.

23 Maria Àngels ANGLADA, «Temes de l'any. Gràtitud i Nadala», *El 9 Nou*, núm. 782 (23-XII-1987), p.23.